

SHAXSDA ETNIK IDENTIKLIKNING SHAKLLANISHIDA OILANING O'RNI

Nuraliyeva Dildora Mamurjonovna
Farg'ona davlat universiteti psixologiya
kafedrasi psixologiya fanlari bo'yicha falsafa dokori (PhD).
<https://orcid.org/0000-0003-2975-6840>

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada jamiyat ijtimoiy jarayonlarining o'zaro ta'sirida oila va nikoh munosabatlarining ahamiyati yoritilgan bo'lib, oilaviy munosabat va qadiryatlar haqida alohida yondashivlar, oilaning jamiyatda bajaradigan funksiyalari va oila institutlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek xulosa va tavsiyalar keltirilgan. Millatlararo nikohda tug'ilgan bolalarda etnomadaniy o'ziga xoslikni rivojlantirishning o'ziga xos psixologik xususiyatlari va qiyinchiliklari mavjud.

Kalit so'zlar: Oila, ijtimoiy institut, nikoh, individualizm, Jinsiy-erotik funktsiya, Tarbiyaviy funktsiya, Hissiy funktsiya, Ma'naviy (madaniy) aloqa funktsiyasi.

РОЛЬ СЕМЬИ В ФОРМИРОВАНИИ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

Нуралиева Дилдора Мамуржонова
доктор философии (PhD) по психологическим наукам ФарГУ

АННОТАЦИЯ В данной статье выделено значение семейно-брачных отношений во взаимодействии социальных процессов общества, рассмотрены особые подходы к семейным отношениям и ценностям, функции семьи в обществе и институты семьи. Также представлены выводы и рекомендации. Дети, рожденные в межнациональных браках, имеют специфические психологические особенности и трудности формирования этнокультурной идентичности.

Ключевые слова: Семья, социальный институт, брак, индивидуализм, Сексуально-эротическая функция, Воспитательная функция, Эмоциональная функция, Духовно-коммуникативная,

THE ROLE OF THE FAMILY IN THE FORMATION OF THE PERSON'S ETHNIC IDENTITY

Nuralieva Dildora Mamurjonovna
FarDU Doctor of Philosophy in Psychology, (PhD).

ANNOTATSIYA In this article the importance of family and marriage relations in the interaction of social processes of society is highlighted, special approaches to family relations and values, the functions of the family in society and family institutions are considered. Conclusions and recommendations are also presented. Children born in inter-ethnic marriages have specific psychological characteristics and difficulties in developing ethno-cultural identity.

Keywords: Family, social institution, marriage, individualism, Sexual-erotic function, Educational function, Emotional function, Spiritual (cultural) communication function.

Kirish: Turli xalqlarning etnomadaniy o'ziga xosligini o'rganish an'anaviy ravishda shaxsning rivojlanishi va shakllanishini o'rganish usullaridan biridir. Umuman olganda, etnik-madaniy o'ziga xoslik yetarlicha o'rganilmagan, garchi so'nggi o'ttiz yillikda u bir qator tadqiqotchilarning e'tiborini o'ziga tortgan bo'lsa ham. Millatlararo nikohda tug'ilgan bolalarda etnomadaniy o'ziga xoslikni rivojlantirishning o'ziga xos psixologik xususiyatlari va qiyinchiliklari mavjud.

Bola o'zini «biz» ning bir qismi va etnik guruh inson o'z hayotida yordam izlayotgan yagona guruh emas sifatida his qilishi kerak. Bunday guruhlarga oilalar, partiyalar, diniy tashkilotlar, norasmiy yoshlar birlashmalari va boshqalar kiradi. Ko'p odamlar, jumladan, millatlararo nikohda bo'lgan bolalar ham ushbu guruhlardan biriga butunlay "cho'milishadi", ammo ularning yordami bilan psixologik barqarorlikka intilish har doim ham mumkin emas. Qo'llab-quvvatlash unchalik barqaror emas, chunki guruhlarning tarkibi doimiy ravishda yangilanib turadi, ularning mavjud bo'lish davrlari vaqt bilan cheklangan, odamning o'zi ba'zi noto'g'ri xatti-harakatlari uchun guruhdan chiqarib yuborilishi mumkin. Bu kamchiliklarning barchasi etnik jamoadan mahrum. Bu avlodlararo guruh vaqt o'tishi bilan barqaror bo'lib, u o'z tarkibining barqarorligi bilan ajralib turadi va har bir shaxs barqaror etnik maqomga ega, uni etnik guruhdan "cheklash" mumkin emas. Aynan shu fazilatlar tufayli etnos inson uchun ishonchli yordam guruhidir.

Adabiyotlar tahlili: O'zining etnik guruhlarga mansubligini anglash orqali hayotda qo'llab-

quvvatlovini yo‘qotgan yosh avlod ijtimoiy notinchlik va nochorlik holatidan chiqish yo‘lini izlaydi, psixologik xavfsizlik va barqarorlikni qo‘lga kiritadi, o‘zini jamiyatning bir qismi sifatida his qiladi. Yagona farqlash/identifikatsiya jarayoni ijtimoiy o‘ziga xoslikni shakllantirishga olib keladi, bu eng umumiy ma‘noda “o‘z” guruhini boshqa ijtimoiy obyektlar bilan taqqoslash jarayonining natijasidir. Aynan ijobiy ijtimoiy o‘ziga xoslikni izlashda shaxs yoki guruh o‘zini o‘zi belgilashga, boshqalardan ajralib turishga, o‘z avtonomiyalarini tasdiqlashga intiladi.[1]

I.V.Malygina fikricha, etnomadaniy o‘ziga xoslik murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa bo‘lib, uning mazmuni ham shaxsning umumiy madaniyat asosida mahalliy guruh bilan hamjamiyatni anglashi, ham shu asosda guruhning o‘z birligini anglashidir. Ushbu jamoaning psixologik tajribasi, shuningdek, uning namoyon bo‘lishining individual va jamoaviy shakllarida namoyon bo‘ladi.[2] Etnik identiklik psixologik kategoriya bo‘lib, uning mohiyati ma‘lum bir etnik-madaniy jamoaga mansubligini anglashdan iborat. Uning tuzilishida odatda ikkita asosiy komponent ajralib turadi - kognitiv (bilim, o‘z guruhining xususiyatlari to‘g‘risidagi g‘oyalar va ma‘lum xususiyatlar asosida o‘zini uning a‘zosi sifatida anglash) va affektiv (o‘z guruhining fazilatlarini baholash, a‘zolikka munosabat. unda bu a‘zolikning ahamiyati). Ba‘zi mualliflar, shuningdek, etnik o‘ziga identiklikning xulq-atvor komponentini ajratib ko‘rsatishadi, uni nafaqat xabardorlik, balki o‘zini ma‘lum bir etnik guruhning a‘zosi sifatida namoyon qilish, “turli etnik aloqada munosabatlar va harakatlar tizimini qurish” uchun haqiqiy mexanizm sifatida tushunishadi.[3]

Bugungi kunga kelib, bolaning etnik-madaniy o‘ziga xosligini rivojlantirish bosqichlarining yosh chegaralari aniqlangan va aniqlangan ko‘plab tadqiqotlar olib borildi. Etnik-madaniy guruh bilan diffuz identifikatsiyaning birinchi “ko‘rinishi”ni ko‘pchilik mualliflar 3-4 yoshli bolalarda topadilar, hatto bir yoshga to‘lmagan bolalar tomonidan ajoyib tashqi farqlarni (teri rangi, soch rangi) birlamchi idrok etishi haqida ma‘lumotlar mavjud. Ammo deyarli barcha psixologlar J.Piajening fikriga qo‘shiladilarki, bola o‘z-o‘zini aks ettirish inson uchun eng muhim ahamiyatga ega bo‘lgan erta o‘smirlik davrida “reallashtirilgan” etnomadaniy o‘ziga xoslikka erishadi. So‘nggi yillarda tadqiqotchilar etnik o‘ziga xoslikni shakllantirishning yana bir jihati – shaxsda etnik xususiyatlarning o‘zgarishligi va barqarorligi tuyg‘usining paydo bo‘lishi – etnik doimiylikka alohida e‘tibor qaratdilar. [4] Olingan empirik ma‘lumotlardan ko‘rinib turibdiki, etnik identiklikning shakllanishi jinsiy va irqiy xususiyatlarning doimiylikni o‘zlashtirish jarayonlariga o‘xshaydi: o‘zini ma‘lum bir etnik guruhga ongli ravishda bog‘lash va etnik belgilarni qo‘llash bola tug‘ilishidan oldin sodir bo‘ladi. Bundan tashqari, J.Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasi tarafdorlari K.Okampo, M.Bernal va P.Naytlar etnik konstantalar o‘smirlik davrida shaxs ongida tasdiqlanib, etnik-madaniy shakllanishni o‘ziga xoslik va o‘zgarishlikni bosqichma-bosqich anglash jarayoni asosiy psixosotsial xususiyatlar ham yakunlaydi, deb ta‘kidlaydilar.

Zamonaviy tadqiqotchilar orasida etnomadaniy o‘ziga xoslikning kognitiv va affektiv tarkibiy qismlarining paydo bo‘lish ketma-ketligi masalasida birlik yo‘q. Ba‘zilarning fikricha, etnik-madaniy imtiyozlar faqat 9-10 yoshda juda muhim etnik va madaniy bilimlar asosida shakllanadi. Ammo boshqa tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, bolalarning etnik guruhlarga bo‘lgan afzalliklari har doim ham ushbu guruhlarning haqidagi bilimlar bilan bog‘liq emas, noto‘g‘ri qarashlar har qanday bilimdan oldin bo‘lishi mumkin.[5] Ammo qanday savollar munozarali bo‘lib qolishidan qat‘iy nazar, etnik-madaniy o‘ziga xoslikni shakllantirish jarayonida millatlararo nikoh va monoetnik nikoh farzandi tarqoq o‘zlikni anglashgacha bir qancha bosqichlarni bosib o‘tishi aniq. O‘smirlik davridagi bu jarayonning natijasi o‘zlarining etnik-madaniy o‘ziga xoslik, guruhga mansubligini hissiy va baholovchi anglashdir. Hozirgi vaqtda etnik-madaniy o‘ziga xoslik yuzaki ongdan tashqari, chuqurroq ongsiz qatlamni o‘z ichiga oladi, degan g‘oya tadqiqotchilarning e‘tiborini tobora ko‘proq jalb qilmoqda.[6]

Insonning individual hayotining son-sanoqsiz holatlaridan tashqari, bolaning etnik-madaniy o‘ziga xosligining shakllanishi va namoyon bo‘lishiga ijtimoiy muhit va guruhlarning munosabatlarning xususiyatlari bilan belgilanadigan bir qator omillar ta‘sir ko‘rsatadi. Eng muhim psixologlar orasida quyidagilarni ajratib ko‘rsatishadi:

1) ijtimoiy-siyosiy sohadagi global o‘zgarishlar va ular bilan bog‘liq millatlararo munosabatlardagi o‘zgarishlar;

2) etnik muhitning geterogenligi/bir xilligi. Birinchi guruh omillariga kelsak, ijtimoiy sohadagi muhim voqealar butun bir xalqning etnik-madaniy o‘ziga xosligini faollashtirishga yordam berishi mumkin.

Kishilarning o‘z etnik va madaniy mansubligini anglashi ularning ko‘p millatli yoki monoetnik muhitda yashashiga qarab juda farq qiladi. Millatlararo muloqot holati shaxsga o‘zining va boshqa etnik madaniyatlarining xususiyatlari to‘g‘risida bilim olish uchun ko‘proq imkoniyatlar, millatlararo tushunishni rivojlantirishga va muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Millatlararo muloqot tajribasining yetishmasligi, bir tomondan, bunday aloqalarga nisbatan kamroq moyillikni keltirib chiqaradi, boshqa tomondan, o'z etnik madaniyatiga kamroq qiziqish uyg'otadi. Turli xil geterogen muhitda yashovchi o'smirlar orasida ham etnik-madaniy o'ziga xoslikni anglashdagi farqlar aniqlandi. Ushbu ko'rsatkich Belarus va Qozog'istondagi ruslar o'rtasida taqqoslanganda, etnik o'ziga xoslik o'zining etnik xususiyatlariga ko'ra juda farq qiladigan madaniyatda yashovchilar orasida eng kuchli ifodalanganligi ma'lum bo'ldi.

Madaniy jihatdan yaqin guruh vakillari orasida yashovchi shaxslar uchun (Belorussiyada) o'z etnik kelib chiqishini bilish muhim muammoga aylanmayd. [6] Shunday qilib, bolaning etnik-madaniy o'ziga xosligi aniqroq tushuniladi va agar bola ko'p millatli muhitda yashasa, guruhlar o'rtasidagi madaniy farqlar haqidagi bilimlar ertaroq olinadi. Ammo bu bilimlar qanchalik to'g'ri va ijtimoiy munosabatlar qanchalik ijobiy ekanligi ko'p jihatdan uning qaysi guruhga – ko'pchilik yoki ozchilikka mansubligiga bog'liq. Britaniyalik ijtimoiy psixologlar Shotlandiyadagi pokistonlik muhojirlarning farzandlari etnik ko'pchilikni tashkil etuvchi shotlandiyaliklarning bolalariga qaraganda etnik guruhlar haqida ertaroq tushunchaga ega bo'lishlarini aniqladilar.

Ozchilik guruhidagi bolalar ommaviy axborot vositalari orqali ham, shaxsiy aloqalar orqali ham hukmron madaniyatni muqarrar ravishda bilishadi. Aksariyat guruhdagi tengdoshlari esa Pokiston madaniyati haqida umuman ma'lumotga ega bo'lmasligi mumkin, agar ularda bu millatga mansub qo'shnilar bo'lmasa ham. Ular asosan o'z guruhlar doirasida muloqot qiladilar va milliy ozchiliklar bilan aloqalar ularning madaniyati me'yorlarining ustunligi sharoitida davom etadi. Ammo ozchilik guruhi a'zolari ikki madaniyat o'rtasidagi farqlar haqida ma'lumotga ega bo'lsalar ham, bu ularning ozchilikka mansubligini tan olishlarini anglatmaydi.

AQSh, Buyuk Britaniya, Yangi Zelandiyada o'tkazilgan bolaning etnik-madaniy o'ziga xosligini rivojlantirish bo'yicha ko'plab tadqiqotlarda maktabgacha yoshdagi bolalarga turli irq va millat vakillari tasvirlangan qo'g'irchoqlar yoki rasmlar to'plami taqdim etilgan va ularni tanlash taklif qilingan. Ozchilikdagi bolalar ko'pincha «noto'g'ri» ogohlantirishlarni tanladilar, masalan, qora tanli bolalar oq qo'g'irchoqlarni tanlashdi. Oq tanli bolalar esa haqiqatan ham ularga o'xshash qo'g'irchoqlarni tanladilar. Ozchilik guruhlar a'zolarining dominant guruhga o'xshash tendensiyasi bolalarning ma'lum bir ijtimoiy tuzilmaning mavjudligini, jamiyatda ma'lum guruhlar boshqalarga qaraganda yuqori baholanishini erta anglashini aks ettiradi. Qo'g'irchoqlarni tanlashda, shakllanmagan etnik-madaniy o'ziga xoslikka ega bo'lgan yosh bolalar yuqori maqomga ega bo'lgan guruhga tegishli bo'lish istagini ko'rsatadilar yoki hatto o'zlarini unga tegishli deb hisoblaydilar.

Xulosa Etnik identiklik ijtimoiy o'ziga xoslik elementlaridan biri bo'lib, «ko'plab etnik guruhlariga nisbatan ijtimoiy makonda shaxsning o'zini o'zi belgilashining kognitiv-emotsional jarayonining natijasidir». Bu nafaqat xabardorlik, balki o'zining etnik jamoaga mansubligini idrok etish, tushunish, baholashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Андреева Г. М. Психология социального познания. М., 1997. С.112.
- Малыгина И.В. Этнокультурная идентичность (Онтология, морфология, динамика): дис. ... д-ра филос. наук. М., 2005. С.102.
- Дробижева Л.М., Аклаев А.Р., Коротева В.В., Солдатова Г.У. Демократизация и образы национализма в Российской Федерации. М., 1996. С.23-24.
- Ocampo K.A., Bernal M.E., Knight G.P., Gender, race, and ethnicity: the sequencing of social constancies // Ethnic identity: Formation and transmission among Hispanics and other minorities. Albany: State University of New York, 1993. P.11-30.
- Phinney J. Ethnic identity in adolescents and adults Review of research // Psychological Bulletin. 1990. Vol. 108(3). P. 499-514.
- Романова О. Л. Развитие этнической идентичности у детей и подростков: автореф. дис. ... канд. психол. наук. М., 1994. С.24-25.
- Nuralieva D. M. THE CONCEPT OF PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO THE FAMILY // Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества. – 2020. – С. 405-410.
- Нуралиева Д. М. Концепция психологической службы семьи // ББК Ю953. – 2020. – С. 405.
- Mamurjonovna N. D. The concept of psychological service and its controversial issues in family // Archive of Conferences. – 2020. – Т. 2. – №. 2. – С. 34-36.